

ש"י לאו

הלל

מבוא

משחר ילדותנו ידענו את אופיו העיקרי של כל חג וחג מחגי ישראל: ההלל. כל ילד החל מילדותו בגן, כשעוד התפלל כמה קטעים מהתפילה ועד הגיעו למצוות, לא דלג בראש-חודש או בחנוכה על תפילת ההלל.

גם בימי נעורו של האדם, בגרותו וזקנותו נמשך הוא לתפילת ההלל, והיא שמרוממת את אורת החג, ומדגישה את ההבדל בין החג לבין השבת, בין יום חול לחנוכה ולראש-חודש.

מה יש בתפילה הזו? מדוע היא כ"כ חשובה? את זאת נבוא לברר במאמר שלפנינו.

בה' באייר ה'תש"ח זכינו לעצמאותנו, לאחר נסים גדולים במלחמת הקוממיות ובמלחמת ששת הימים שנעשו לנו ע"י הקב"ה. בעקבות כך, תקנה הרבנות הראשית לישראל לגמור את ההלל ביום העצמאות בכל שנה ושנה, ובשנת ה'תשל"ד לאחר הניצחון במלחמת יום הכיפורים תקנה בראשות הרב שלמה גורן זצ"ל, לגמור אותו גם **בברכה**, ובנוסף גם ביום שחרור ירושלים.

וכך כתב הרב שלמה גורן זצ"ל:

"והנה אמירת הלל ביום העצמאות עוררה בעיה הלכתית והשקפתית מיוחדת בקרב כל חוגי העם בארץ ובתפוצות, כיון שקריאת ההלל עם ברכה בשם ומלכות לפנייה ולאחריה, היא חלק בלתי נפרד מסדרו של יום, וקובעת חותמו של היום כחג ומועד, והיא היוצרת את האווירה הנפשית החגיגית של הכרת קדושת היום בכל חגי ישראל ומועדיו.

ההכרעה בשאלה זו אינה תלויה אך ורק בניתוח הלכתי טהור ובפענוח המקורות השונים בנושא זה, כי אם בהשקפה הכללית על מעמדה של

המדינה בתקופה זו, לאור התנ"ך והתורה שבע"פ, בגישתנו לקביעת משימותיה של המדינה, והשליחות שהיא ממלאת כיום ושהיא עשויה למלא במערכת הכללית של החזון המשיחי של נביאי ישראל. הבעיה העיקרית היא האם מהוה המדינה שלב חיוני לשם הגשמת החזון המשיחי לעתיד לבא, והאם נדונה היא לפחות כאתחלתא דגאולה, לפי תפיסת התורה, או שאינה אלא הישג מדיני חשוב של העם, וניצחון צבאי מזהיר שהביא בעקבותיו התקדמות החיים העצמאיים של העם, אבל דבר אין לה עם המשימות המשיחיות של ישראל כפי שהן באות לידי ביטוי בתורה, בנביאים ובכתובים, וכפי שנקבעו בפירושי ההלכה והאגדה של חכמי ישראל ומאוריו". (יתורת המועדים לרב שלמה גורן זצ"ל)

רבו הדיונים והמחלוקות בין הרבנים לגבי פסיקה זו. הכיצד נחדש אנו דבר שלא היה מקובל ע"י רבותינו הראשונים מימי קדם? איזו סמכות יש לרבנות הראשית לתקן זאת? האם אין כאן ספק ברכה לבטלה?

האם ניתן לומר את ההלל ביום העצמאות וביום ירושלים ע"פ ההלכה? ידוע שיש מחלוקת גדולה על כך בין הפוסקים, ונבוא לברר דבר דבור על אופניו בס"ד.

במאמר זה אבוא להרחיב במצות ההלל. אביא את המקורות העיקריים שאתם אברר את מהות המצוה, ההבדל בין סוגי ההלל השונים, מי תקן אותם והאם זה מדאורייתא או מדרבנן. נדון בשאלה נוספת מעניינת, והיא האם ניתן לקבוע הלל על נס שארע בזמן הזה, ומכאן אבוא לדון, האם יש חובה לגמור את ההלל ביום העצמאות וביום ירושלים ואף לברך עליו, וכי יש סמכות לרבנות הראשית לתקן תקנה זו או שלא. נביא גם את הרבנים הסוברים שיש לומר הלל ולברך עליו, ואת החולקים והסוברים שאין לברך או שאין לומר כלל ואת טעמיהם, ונסביר במה הם חולקים על אלו הסוברים שיש לברך, בס"ד.

(כמובן שהלכה למעשה כל אחד ינהג כמנהג אבותיו, ואין הדברים באים אלא לביורר בעלמא)

א. מקור חיוב אמירת ההלל

בפסחים קטז: המשנה אומרת לנו כי בליל פסח גומרים את ההלל בסדר ההגדה. בהמשך הסוגיה **בפסחים קיז**. מצאנו את מקור אמירת ההלל:

"והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן". (פסחים קיז.)

עלינו לברר מספר דברים בהסבר דברע הגמרא. מי הם הנביאים, מה זה 'פרק ופרק', 'צרה וצרה', ומה ההגדרה של "לכשנגאלים"?

המקור הראשון של דין אמירת ההלל מופיע ב**תוספתא** למסכת סוכה פ"ג, **תענית כח: וכן בערכין י.**:

"דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: שמונה עשר ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל: שמונה ימי החג ושמונה ימי חנוכה ויום טוב הראשון של פסח ויום טוב (הראשון) של עצרת, ובגולה עשרים ואחד: תשעה ימי החג ושמונה ימי חנוכה ושני ימים טובים של פסח ושני ימים טובים של עצרת. מאי שנא בחג דאמרי' כל יומא ומאי שנא בפסח דלא אמרינן?

כל יומא דחג חלוקין בקרבנותיהן, דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן. שבת דחלוקה בקרבנותיה לימא? לא איקרי מועד. ראש חודש דאיקרי מועד לימא? לא איקדיש בעשיית מלאכה, דכתיב: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" - לילה המקודש לחג טעון שירה ושאיין מקודש לחג אין טעון שירה. ראש השנה ויום הכיפורים דאיקרו מועד ואיקדוש בעשיית מלאכה לימא? משום דר' אבהו, דאמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה - רבש"ע! מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביום הכפורים? אמר להן: אפשר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפנינו וישראל אומרים שירה לפנינו! והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמר? משום ניסא. פורים דאיכא ניסא לימא? אמר רבי יצחק - לפי שאין אומרים שירה על נס שבחוצה לארץ. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: והרי יציאת מצרים דנס שבחוצה לארץ הוא ואמרינן הלל? כדתניא: עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל ארצות לומר שירה. רב נחמן אמר - קרייתה זו היא הלילא. רבא אמר - בשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה, הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש, אכתי עבדי אחשורוש אן! ולר"נ דאמר קרייתה זו היא הלילא, התניא משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל ארצות לומר שירה? כיון שגלו חזרו להיתירן הראשון": (ערכין י-י.)

מגמרא זו נוכל להסיק כמה מסקנות:

- א. יש מקור בנביא לכך שיש לומר הלל ביו"ט, מהפסוק **בישעיהו (ל'; כ"ט)**: "השיר יהיה לכם פליל התקדש-תג". וכן מפרשת הגמרא גם **בפסחים צה** .:
- ב. משום נס אומרים הלל כמו בחנוכה.
- ג. אין גומרים את ההלל בר"ח כי אינו יו"ט ואין בו שום נס. ומצינו בגמרא שאומרים הלל בדילוג:

"רב איקלע לבבל. חזינהו דקא קרו הלילא בריש ירחא, סבר לאפסוקינהו. כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי, אמר: שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם".
(תענית כח:)

ניתן לראות שיש לנו שני סוגי הלל: יש הלל מדין קריאה שזה נוהג במועדים ובחגים הקבועים ע"פ התורה, ויש הלל מדין שירה או הודאה על הנס כמו בחנוכה. (בהמשך נרחיב שיש גם סוג שלישי של הלל על עשית מצוה, כמו בשחיטת קרבן הפסח) וא"כ, נתן לומר ש'פרק ופרקי' הכוונה ליחי' ימים, 'צרה וצרה' זה הודאה על נס.

מקורו של ההלל ביו"ט – דין קריאה

האם קריאת ההלל ביחי' ימים הקבועים לנו היא מאורייתא או מדרבנן? בזה נחלקו כבר גדולי עולם: שיטת **הגאונים** שהקריאה מן התורה. וכן משמע בדברי **רמב"ן** (בהשגותיו לספר המצות שורש א') וכן כתב גם **היראים** (מצוה רס"ב), שמה שהטילו עלינו חכמים לקרוא את ההלל ביחי' ימים, לא הוסיפו לנו תקנות חדשות, אלא גילו לנו את החיובים מן התורה, ואע"פ שחיוב זה מדברי נביאים (הפס' **בישעיהו**, מובא לעיל), צריכים לדעת שלפני שנכתב פסוק זה, מקובלים היינו מהלכה למשה מסיני, והנביא הסמיך את זה על הפסוק. **וראב"ע** הביא (בספר יסוד **מורא**, שער שישל) בשם **רבינו בחיי** שאמירת ההלל בכלל "קדש הלולים לה' ". אבל **רמב"ם** חלק על זה, ופסק שאמירת ההלל יסודה מדרבנן בלבד, והסמיכו את זה על פסוק (אסמכתא בעלמא). אך **ראב"ד** השיג עליו שזה מדברי קבלה:

"ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמדברי סופרים, אלא קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים בכל הימים שגומרים בהן את ההלל. ושמונה עשר יום בשנה מצוה לגמור בהן את ההלל, ואלו הן: שמנת ימי החג ושמנת ימי חנוכה וראשון של פסח ויום עצרת אבל ראש השנה ויום הכיפורים אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד, לא ימי שמחה יתירה, ולא תקנו הלל

בפורים שקריאת המגילה היא ההלל. (רמב"ם פ"ג מהלכות מגילה וחנוכה ה"ו)

(השגת הראב"ד) לעולם מדברי סופרים וכו' – "א"א ויש בהם עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם".

בכל מקרה, גם הפוסקים הסוברים שהלל הוא מדרבנן, בודאי מברכים עליו תחילה וסוף ככל מצות דרבנן שמברכים עליהם, כפי שאנו נוהגים ביו"ט. בראש-חודש וחיה"מ פסח שלא מופיעים ביי"ח ימים, נוהגים האשכנזים לברך תחילה וסוף על הלל בדילוג כפסק רמ"א, שמברכים גם על מנהג, והספרדים יוצאים בדעת מרן ר' יוסף קארו שאין מברכים על הלל בדילוג, וקוראים בלי ברכה (שו"ע או"ח ס' תכ"ב ס"ב).

מקורו של ההלל כהודאה על הנס

א. מדין שירה

עד כאן עסקנו בהלל ביחי' ימים. האם חובה לומר הלל על הנס? מפשטות לשון הברייתא בגמרתנו, בפסחים, משמע שכן. אולם אם נדייק בלשון הברייתא, נמצא לשון מיוחדת: "ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתם". לכאורה משמע שכשנגאלו אומרים אותו ולא יותר, כלומר רק פעם אחת כפי שאדם מברך "הגומל" על נס רק פעם אחת. האמנם?

אם נסתכל, נראה מפשטות לשון הגמ' בערכין י: דלעיל, וכן בגמ' במגילה יד., נראה שהגמרא שואלת, למה לא אומרים הלל בפורים, ולומדת בק"ו "ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן"?! ותירוץ העיקרי של הגמרא הוא שקריאת המגילה זה ההלל, כפי שתרג' רב נחמן, וכמותו פסק רמב"ם מפורש (פ"ג מהלכות מגילה וחנוכה ה"ו, מצוטט לעיל). וכבר כתב המאירי שם:

"ונראה לי לטעם זה, שאם היה במקום שאין לו מגלה שקורא את ההלל, שהרי לא נמנעה קריאתו אלא מפני שקריאת המגילה במקומו". (מאירי מגילה יד.)

א"כ מוכח להדיא, שחובת אמירת הלל על נס היא לדורות ולא רק לשעה, שהרי אנו קוראים את המגילה בכל שנה ושנה זכר לנס.

האם הודאה על הנס היא מדאורייתא או מדרבנן? לפי דברי הרמב"ם שהובאו לעיל, גם הלל בחנוכה הוא מדרבנן, ולכן הודאה על נס היא מדרבנן לשיטתו. אבל בשאלות דרב אחאי גאון כתוב:

"שאלתא דמחייבין דבית ישראל לאודווי ולשבוחי קמי שמיא בעידנא דמתרחיש להו ניסא, דכתיב: 'הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים...וכל שכן אנן דגבר עלינו חסדו". (שאלות דרב אחאי גאון פ' "וישלח" ס' כ"ו)

נמצאנו למדים שהחובה להודות על נס היא לפחות מדברי קבלה. וכך כתב גם רמב"ן:

"ולדברי חכמים לא על צרה ידועה של פרעה, אבל היא שירה לכל הפרקים והצרות מתקנת נביאים שביניהם...ונראה מדבריהם שהוא (ההלל) מן התורה כמו שפרשתי ויהיה הלכה למשה מסיני, או שהוא בכלל השמחה שנצטוונו בה, כמו שכתוב 'וביום שמחתכם ובמועדיכם וכיו"'. (רמב"ן בהשגות לספר המצוות)

וכן מצאנו בירושלמי:

"בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו את ה'. (שופטים ו') התנדבו ראשי עם, כשהקדוש ברוך הוא עושה לכם ניסים תהו אומרין שירה. התיבון הרי גאולת מצרים? שנייא היא שהיא תחילת גאולתן. הרי מרדכי ואסתר? שנייא היא שהיו בחוץ לארץ. ואית דבעי מימר מרדכי ואסתר משונאיהם נגאלו, לא נגאלו מן המלכות". (ירושלמי פסחים פ"י הל"ו)

העולה מדברי הגמרא שיש להודות על נס מדברי קבלה, כפי שבקשה דבורה הנביאה מעם ישראל להודות על הנס עם סיסרא. אמנם הנצי"ב ב"העמק שאלה" רצה ללמוד משאלתא זו שהחיוב מדאורייתא הוא רק בעת הנס כפי שכתוב "בעידנא דמתרחיש להו ניסא", ורק מדרבנן יש חיוב בכל שנה ושנה.

אבל מה נעשה לברייתא מפורשת במגילת תענית הסותרת את הפירוש הזה:

"ומה גאולת מצרים שלא נגזרה גזירה אלא על הזכרים בלבד...גאולת מרדכי ואסתר שנגזרה גזירה על הזכרים ועל הנקבות, על אחת כמה וכמה

שאנו חייבים לעשות אותם ימים טובים בכל שנה ושנה". (מגילת תענית פ"ב)

מוכח להדיא שלא כדברי ה**נצי"ב**, שיש חיוב מהתורה מק"ו להודות בכל שנה ושנה. מ"מ בין אם נאמר **כנצי"ב** ובין אם לא, בכ"מ יש חיוב להודות בכל שנה ושנה על הנס ולברך על ההלל תחילה וסוף ככל מצות דרבנן. וכן פסק **החת"ס סופר**:

"ואפשר קריאת הלל ומגילה הוה ק"ו דאורייתא לומר שירה כמו שצוה בפסח לספר ביציאת מצרים בפה, הכי נמי ממוות לחיים חייב לומר שירה בפה דוקא". (שו"ת חת"ס יו"ד סי' רל"ג)

בהמשך נביא את דברי **החת"ס** (שו"ת או"ח סי' קצ"א) הדין בשאלה, אם יחידים יכולים לעשות יו"ט אם נעשה להם נס ממיתה לחיים.

ב. מדין פרסום הנס

ניתן להסביר את מקורו של ההלל כהודאה על הנס לא רק מדין שירה והודאה, אלא גם מדין פרסום הנס. מספר מצוות נצטוונו משום פרסום הנס: נר חנוכה, ארבע כוסות ומקרא מגילה. בכל שלושת המצוות האלו נפסק להלכה שאדם מוציא כל מה שיש לו, כדי לקיים אותם.

"מצות נר חנוכה מצווה חביבה היא עד מאוד...כדי להודיע בשבח הא-ל והודיה על הניסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן או נרות ומדליק". (רמב"ם פ"ד מהל' מגילה וחנוכה הי"ב)

"אפילו לר' עקיבא דאומר 'עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות', הכא לגבי ארבע כוסות משום פרסומי ניסא, מודה". (פסחים ק"ב).

"כהנים בעבודתם, לוויים בדוכנם וישראל במעמדם, כולם מבטלין עבודתם ובאים לשמוע מקרא מגילה". (מגילה ג).

רואים א"כ במפורש, שדין פרסום הנס קודם כמעט לכל. וכל כך למה? ושמה צריך לומר, משום שזה חלק ממצות קידוש השם, שחייבים לפעמים גם למסור עליה את הנפש.

ההלל הוא ג"כ פרסום הנס, משום שבפורים פסק הרמב"ם (מובא לעיל), שקריאת המגילה היא ההלל, ולכן אם לא היתה לנו מצות קריאת המגילה, היינו גומרים את ההלל מדין פרסום הנס, ולא רק מדין שירה.

ממילא, נענה כרגע על קושיה שהיינו יכולים לשאול. מדוע חנוכה נכלל ביי"ח ימים שגומרים את ההלל, הרי ביח' ימים ההלל הוא מדין קריאה כפי שהסברנו, ואילו בחנוכה ההלל הוא מדין פרסום הנס? אלא משום שיוצאים בחנוכה ידי חובת פרסום הנס במצות הדלקת הנר בלילה, חייבו חכמים לקרוא גם ביום מדין קריאה. יוצא, שאם לא מדליק בלילה מסיבה כלשהי, חייב לקרוא הלל ביום מהתורה, מדין פרסום את הנס.

מעתה הכל מיושב. הלל כהודאה על הנס הוא מדאורייתא לכו"ע, ואם לא מדין שירה, אז מדין פרסום הנס. כאשר בחנוכה הנס פורסם ע"י הדלקת הנר, אז חייבים מדין קריאה (שירה) ובזה יש מחלוקת אם זה מדאורייתא או מדרבנן.

מקורו של ההלל בליל הסדר

א. ההלל בהגדה של פסח

סוג נוסף של הלל שאנו אומרים הוא אחת בשנה, והוא על מצות שחיטת ואכילת קרבן פסח בליל הסדר.

כידוע, בזמן שבהמ"ק היה קיים, היו שוחטים את קרבן הפסח לאחר חצות יום י"ד בניסן. עם שחיטתו היו גומרים את ההלל, בלילה היו אוכלים אותו לפני חצות, והיו גומרים עליו את ההלל שנית באכילתו. כיום אין לנו בית-מקדש ואין שחיטת הפסח ביום, ובלילה אוכלים זכר לקרבן הפסח את האפיקומן וגומרים את ההלל בהגדה זכר לכך. וכמו ששינינו:

"הראשון טעון הלל באכילתו והשני אינו טעון הלל באכילתו. זה וזה טעון הלל בעשייתו". (משנה פסחים צה.)

"מנא הני מילי? א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוודק אמר קרא השיר יהיה לכם כליל התקדש חג-לילה המקודש לחג טעון הלל, לילה שאין מקודש לחג אין טעון הלל". (גמרא שם צה.)

מצאנו מחלוקת בראשונים, האם יש לברך לפני אמירת הלל זה. כתב ר"ן:

"מדמברכינן בליל פסחים לאחר קריאת ההלל יהללוד, משמע שמברכינן לפניו לגמור ההלל, כדרך שמברכינן לפניו לגמור בכל הימים שגומרינן אותו, שא"א שיברכו לאחריו ולא לפניו, שהרי שנינו: "כל הטעון ברכה לאחריו, טעון ברכה לפניו" וכיו". (ר"ן פסחים דף כו. בדפי הרי"ף)

בהמשך מביא הר"ן הוכחה לכך ממשנה במסכת סופרים (פ"כ הל"ט) שמביאה את יח' הימים ולילה אחד שהיחיד גומר בהם את ההלל ומכלילה את ליל פסח. ושואל הר"ן על עצמו מהגמרא בערכין י., שלא מנתה את ליל פסח? ומתרץ שני תירוצים:

א. שם לא דובר על הלל של עשית מצוה אלא על הלל של קריאה, שהרי לא הוזכר הלל של שחיטת פסחים, שנאמר ביום י"ד.

ב. הסוגיה שם מדברת על הימים שבהם היו מכים בחליל, וזה ודאי שייך רק ביח' ימים ולא בערב פסח ולא בליל הסדר.

א"כ לפי דעת הר"ן יש הבדל בין התירוץ: לפי התירוץ הראשון, על הלל של עשית מצוה מברכים גם בהתחלה וזה ההלל בליל הסדר, ולפי התירוץ השני, הלל בליל הסדר הוא כמו כל יח' הימים שמברכים עליו בלי קשר למצוה. כמו הר"ן סובר גם הרמב"ן (פסחים ק"ח).

ולכאורה תירוץ הראשון של ר"ן תמוה, שהרי במפורש ראינו במשנה לעיל, שפסח שני לא טעון הלל באכילתו, והגמרא מסבירה, שאין הוא לילה הטעון חג. משמע שבלילה הטעון חג, יש לומר הלל, ומוכח שזה מדין קריאה, כמו ההלל שבכל יו"ט שהוא מדין קריאה.

אבל רב האי גאון כתב בתשובה (מובא בר"ן פסחים כ"ו: בדפי הרי"ף) והסכימו איתו עוד גאונים, שאין מברכים על ההלל בליל פסח לפי שהוא רק בתורת שירה על נס, ומה שמברכים "יהללוד" בסוף זה בגלל הכוס הרביעית, ולכן אין כאן בעיה של "ברכה החותמת בברוך, צריכה שתפתח בברוך".

הבה נשאל שאלה מעניינת, האם אשה חייבת לאור הנ"ל, בקריאת ההלל. לכאורה מדובר במצות עשה שהזמן גרמא, אך אם אמירת ההלל היא מדין נס, אשה תהיה חייבת מדין "אף הן היו באותו הנס", כמו נר חנוכה, מקרא מגילה וארבע כוסות? **תוספות בסוכה** כתב שאשה חייבת בהלל בליל הסדר, כי בליל הסדר, קריאת ההלל היא משום נס, ואילו בשאר ימים טובים פטורה, מדין מ"ע שהזמן גרמא, וז"ל:

"משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות וכן דעצרת וטעמא משום דמצוה שהזמן גרמא היא אע"ג דבהלל דלילי פסחים משמע בפרק ערבי פסחים (דף קח.) דמחייבי בד' כוסות ומסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה, שאני הלל דפסח דעל הנס בא ואף הן היו באותו הנס אבל כאן לא על הנס אמור". (תוספות סוכה לח. ד"ה "מי שהיה")

וא"כ צריך להבין מה המחלוקת.

אלא ע"כ נראה לומר חידוש מעניין, שהרי באמת מצד המצוה לחוד, לא היו מתקנים הלל על קרבן פסח, וכי איפה שמענו דבר כזה הלל מדין עשית מצוה?! ובנוסף, מדין הנס של יציאת מצרים לא היו מתקנים הלל בלילה, שהרי עיקר ההלל הוא ביום כפי שכתב **תוספות** (פסחים עא. ד"ה לילי), וע"כ שצריך לשני הטעמים.

כלומר, כיון שהנס שפסח הקב"ה על בתי ישראל היה בלילה, (ולתירוץ אחד בר"ן מצות אכילת קרבן פסח היא בלילה) ומדובר ביו"ט, ע"כ תקנו לומר הלל בלילה משני הטעמים, והוא מסדר ההגדה ולכן נשים חייבות בו. לעומת זאת, הלל על שחיטת פסחים נאמר ביום, והוא מדין הודאה על הנס שנאמרת ביום. ועל זה שאלה הגמ' בערכין י, הרי זה נס בחו"ל. אין הכוונה על אמירת ההלל ביו"ט ראשון בבוקר, אלא על אמירת הלל ב"ד בצהריים, שהוא נס שבחו"ל כמו פורים, ותרצה הגמ' מה שתרצה.

לכן לסיכום נוכל לישב בפשטות, שאשה פטורה מהלל שנעשה על דרך קריאה, כמו בימי ימים משום מצות עשה שהזמן גרמא, וכן מהלל שהוא שירה על נס כמו בחנוכה מאותה הסיבה, שהרי בחנוכה מפרסמים את הנס ע"י הדלקת הנר, שבזה חייבת. אבל בדברים אחרים של פרסום הנס, כגון: מקרא מגילה, ארבע כוסות, הדלקת הנר, הלל בליל פסחים חייבת, ש"אף הן היו באותו הנס", וזה מדין פרסום הנס שחייבת בו. ומדוע תקנו הלל בליל פסחים, הרי אין זה זמן קריאתו? משום כמה סיבות: א. נס בלילה. ב. יו"ט. ג. מצוות אכילת קרבן הפסח, עיקרה בלילה, לפי הסבר אחד בר"ן.

2. ההלל בתפילת ערבית לליל פסח

נשאר לנו דבר נוסף לברר עוד בעניין ההלל בליל הסדר, וזה המנהג המקובל בזמנינו לגמור את הלל גם בבית הכנסת. נפסק בשו"ע:

"בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף, וכן בליל שני של שני ימים טובים של גלויות. הגה: וכל זה אין אנו נוהגים כן, כי

אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כללי. (שו"ע או"ח סי' תפ"ז
 ס"ד)

מוכח בבירור כי דעת מרן וכן דעת הספרדים לגמור את ההלל בליל פסח גם בתפילה. עיינתי ב"באר הגולה", אך הוא לא כתב שם שום מקור לכך, אלא רק כתב "כן מנהג הספרדים". וב"באר היטב" כתב, שכן הוא קבלת האר"י ז"ל. מנהג האשכנזים לא לאומרו כדעת רמ"א. כיום מנהג האשכנזים כן לאומרו כפי הנהגת א"י. מה מקורו של מנהג זה?

יש מהראשונים הסבורים, שכפי שבארנו לעיל, נהגו לגמור את ההלל פעמיים, פעם אחת ביום י"ד עם שחיטת הקרבן ופעם אחת בלילה עם אכילתו. א"כ אמירת הלל בתפילה, היא זכר להלל שנאמר עם שחיטת קרבן פסח, וההלל בהגדה הוא זכר להלל הנאמר עם אכילת קרבן הפסח. אכן המאירי בפסחים ק"ז: כתב, שלפי זה יש לומר את הלל מבעוד יום, כפי שנהגו בעת שחיטת הקרבן.

טעם נוסף ומעניין מופיע באריכות ברשב"א (ברכות יא.) ע"פ המנהג שהיה פעם, שעמי ארצות שלא ידעו לקרוא את ההלל, חזרו לבית הכנסת באמצע סעודת ליל הסדר, כדי לקרוא הלל בצוותא, ומכאן התקבל מנהג ההלל בבית הכנסת.

מאידך, ברי"ף וברמב"ם מנהג זה לא מופיע כלל, ונפסק לראשונה בשו"ע כפי שצינו. גם בקהילות אשכנז לא קבלו מנהג זה, ורק בזמננו הוא חודש. טעמם הוא שבאמירת ההלל בבית הכנסת, יוצאים י"ח אמירת ההלל של הלילה שלא בהידור – קודם אכילה, והרי זה כאוכל מרור קודם מצה, שאף שיוצא י"ח, מ"מ הפסיד את מעלת הסדר שקבעו חז"ל. ("העמק שאלה" שאילתא כ"ו אות ח')

לסיום נציין, שבשו"ת "אגרות משה" (או"ח ח"ב סי' צ"ד) כותב הרב משה פיינשטיין זצ"ל ששיטת הגר"א היתה לקרוא הלל בערבית לליל פסח ותלמידיו שעלו לארץ, הכניסו את המנהג לבתי הכנסת, ומ"מ היו שנהגו לומר הלל שלא בברכה.

כמו"כ להלכה לא מברכים על ההלל בהגדה של פסח אלא רק בסופו, ולכן למעשה צריך לכוון בעת הברכה שלפני ההלל בתפילה גם על ההלל של ליל הסדר, לצאת י"ח דעת ר"ן.

סיכום

דברנו עד עתה על סוגי ההלל ומקורותיהם. ראינו שיש ארבעה סוגי הלל: הלל מדין קריאה, הלל מדין שירה, הלל מדין מנהג והלל בליל הסדר.

הסברנו שהלל מדין קריאה נוהג ביח' ימים שתקנו לגמור בהם את ההלל המפורטים בגמ' ערכין י:, ויש מחלוקת אם זה מדברי קבלה או מדרבנן, ומ"מ מברכים עליו תחילה וסוף.

הסברנו שהלל מדין שירה זה על נס כמו בחנוכה, וכאן החובה היא לכו"ע מדאורייתא ע"פ המקורות שהבאנו, להודות לפחות בעת התרחשות הנס. כמו"כ ראינו שיש חובה לקבוע את ההלל לדורות וגם זה מדאורייתא, חוץ מדעות הרמב"ם והנצי"ב שהקביעה לדורות לשיטתם היא מדרבנן. הסברנו שגם למ"ד שהוי מדרבנן, יש בהלל זה גם עניין של פרסום הנס כמו בארבע כוסות, מקרא מגילה והדלקת הנר וזה ודאי חובה מדאורייתא לפרסם את הנס כפי שבארנו מדין קידוש השם, ולכן בזה נשים חייבות. בחנוכה, יוצאים י"ח פרסום הנס בהדלקת הנר, ואז ההלל הופך להלל של קריאה שנשים פטורות, כמו כל יח' ימים מדין מ"ע שהזמן גרמא.

ראינו בקצרה שיש הלל מדין מנהג בראשי-חודשים ובששת הימים האחרונים של חג הפסח, ועל זה יש מח' בין הספרדים לאשכנזים האם מברכים עליו, בגלל שזה מנהג קוראים אותו בדילוג. (ע"פ הגמרא בתענית כח:)

ראינו שיש הלל נוסף שנקרא בליל הסדר בהגדה של פסח, שהוא שילוב של פרסום הנס (דין שירה) וקדושת יו"ט (ולתירוץ אחד בר"ן מדין אכילת קרבן פסח) ולכן נתקן בלילה, אך יש מחלוקת בראשונים האם מברכים לפניו. היום פשט מנהג לגמור את הלל גם בבית הכנסת לזכר ההלל שנאמר עם שחיתת הפסח, ולכן יש לכוון בברכה שלפניו גם על ההלל הנאמר על סדר ההגדה, לצאת י"ח דעת אלו שסוברים שיש לברך על ההלל שעל סדר ההגדה גם לפניו.

ב. האם נתן לומר הלל על נס בזמן הזה?

לאחר שבארנו את דיני ההלל לפרטיו נחזור לדון בדברי הגמ' פסחים קיז. שפוסקת, שיש לומר הלל "על כל פרק ופרק, ועל כל צרה וצרה שלא תבוא". הסברנו כבר ש'פרק ופרק' זה י"ח ימים ו'צרה וצרה' זה הלל על הנס.

מתי אומרים הלל על נס?

בביאור גמרא זו מצאנו התייחסות בכמה ראשונים ונביא כאן את חלקם:

"...ועוד י"ל דאפי' צבור שאין שם כל ישראל יחיד קרי להו משום דאמרין בערבי פסחים (דף קיז.). נביאים אמרוהו ותיקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק על כל צרה וצרה שלא תבא עליהן

וכשנגאלין אומרין אותו על גאולתן ולכך נקט יחיד דכי ליכא כל ישראל אין גומרין אותו אלא באלו הימים אבל לגאולת כל ישראל אומרים אותו לעולם והא דתניא התם בתענית יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר כי ליכא כל ישראל קרי ליה יחיד אפי' צבור אם נגאלו מן הצרה והתחילו היו גומרין אותו". (תוי"ס סוכה מד : ד"ה "כאן במקדש")

"כל יחיד שאירעתהו צרה ונגאל הימנה רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה אלא שאינו מברך עליו וכן הדין בכי ציבור וצבור כך היה יסוד נביאים לאמרו על כל צרה וצרה כשנגאלים ממנה". (מאירי פסחים קיז.)

"שעיקר ההלל נתקן על כל צרה וצרה שלא תבוא על הציבור, שבשעה שהיה לכל ישראל צרה והיה הקב"ה עושה עמהם נס היו עושים יום טוב והיו אומרים הלל והיו חייבים על קריאתו, אף על פי שלא היו גומרים אותו, ועיקר התקנה לא היתה אלא בנס שנעשה לכל ישראל... אבל בנס שנעשה ליחיד, לא התקינו לומר הלל". (רבינו יונה בשם רבינו יעקב (הוא ר"ת), ברכות פ"ב דף ז : בדפי הרי"ף)

"וכענין שתקנו הנביאים הראשונים שיאמרו על כל צרה שנגאלים ממנה כל ישראל יחד". (רא"ש בשם בה"ג ברכות פ"ב ס"ה)

העולה מכל דברי הראשונים הנ"ל כי כאשר נעשה נס לכל ישראל, צריך ע"פ דין לומר הלל מתקנת הנביאים שנמצאת בגמרתנו. לגבי נס שנעשה ליחיד לא תקנו לומר הלל, ולכן כותב המאירי שיכול לומר הלל בלי ברכה. בהמשך נברר בדיוק מתי אומרים את זה.

דבר פליאה הוא, שלא הרי"ף ולא הרמב"ם פסקו את הגמרא בפסחים על ההלל, ולא הזכירו ולו ברמז, אפשרות לומר הלל בזמן הזה. ניתן אולי לישב, שמכיוון שמדובר בנס שנעשה לכל ישראל, בזמן הגלות כל ישראל היו מפולגים ומפוזרים בכל רחבי תבל, וודאי שדבר שכזה בלתי אפשרי היה בזמנם, לכן לא פסקו את זה להלכה. אבל תירוץ זה לא יתרץ את שיטת הרמב"ם שפוסק גם הלכות לעת"ל.

מעניין, שמובא מעשה במערכת הגדולים, שקרה נס לרמב"ם שהיה בסכנה גדולה ביים, וכשנצל קבל תענית בכל שנה, ואח"כ ביום אחר שמחה ויו"ט ותפילה ומשלוח מנות לו ולזרעו עד סוף כל הדורות. מדברים אלו נראה, שגם הרמב"ם סובר שאין לומר הלל אלא על נס שנעשה לכל ישראל, ומכיוון שזה קרה לו ביחידות, קבל על עצמו דברים אחרים.

לכאורה יש לדון בזה, הרי הנס נעשה לו בחו"ל, וכבר ראינו בגמרא שלא אומרים הלל על נס שנעשה בחו"ל? ואין לומר שראינו שהרמב"ם פסק **כרב נחמן** שקריאת המגילה היא ההלל, ולכן, כן אומרים הלל על נס שבחו"ל, כי **רב נחמן** סובר שקדושה שניה בטלה, ולכן שוב "הוכשרו כל הארצות לומר שירה", כמו שהיה ביציאת מצרים, אבל הרמב"ם פסק במפורש שקדושה שנייה של א"י לא בטלה, ולכן לא הוכשרו ארצות חו"ל לומר הלל על נס שנעשה בהם (ע"פ הסבר ה"טורי אבן" במגילה יד.), וא"כ הדרא קושיין לדוכתא?

אלא על כורחנו לישב לא כמו ה"טורי אבן", שבאמת דין אמירת הלל על נס שבחו"ל, לא קשור כלל לקדושת הארץ, אלא לשלטון בארץ. כלומר, כאשר עם ישראל שולט בארצו והוא בן חורין שם, ארצות חו"ל לא הוכשרו לקבוע עליהן הלל, אבל כאשר עם ישראל גלה מארצו וחזר לעבדות אצל האומות, גם אם קדושת הארץ נשארה לעניין מצוות, עדיין כל הארצות הוכשרו לאמירת ההלל. לכן מה שרמב"ם לא אמר את ההלל על הנס שלו, זה מפני שזה נעשה ליחיד ולא לכל ישראל וכפי שבארנו. (ע"פ הרב חיד"א בשו"ת "חיים שאל" ח"ב סי' י"א)

ועתה נבוא לבאר דעת רש"י שהיא הדעה הלא ברורה בסוגייתנו:

"ועל כל צרה שלא תבא עליהם – לישנא מעליא הוא דנקט, כלומר, שאם חס ושלום תבוא צרה עליהן ויושעו ממנה, אומרים אותו על גאולתו, כגון חנוכה". (רש"י פסחים קיז.)

רואים במפורש שלדעת רש"י, תקנת ההלל על נס נתקנה כאשר הנס דומה לחנוכה. הוא לא מזכיר את מה שהזכירו כל הראשונים לעיל: נס שנעשה לכל ישראל. מה הכוונה בדברי רש"י?

החת"ם סופר דן בשאלה, האם עיר שנעשה לה נס יכולה לקבוע עליו יו"ט:

"...אבל עיר אחת ומדינה אחת בפ"ע אינו דומה להנך ומותר בלי פקפוק. מיהו נראה דהיינו דווקא ממיתה לחיים דומיא דמרדכי ואסתר: מאי דרוש? ק"ו, ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן?! וא"כ כל זמן שאנו בגלות וליכא פדיון מעבדות לחירות, כל שאין הצלה ממיתה לחיים ממש, אין להוסיף לקבוע יו"ט". (שו"ת חת"ם סופר או"ח סי' קצ"א)

נראה לפי דבריו, שאפילו עיר אחת יכולה לקבוע יו"ט אם נעשה לה נס, ומזה שמביא את הק"ו של פורים, ודאי שפוסק שמחויבים לומר הלל, כי כל יסוד הק"ו הזה הוא הלל בפורים, שלמעשה מיישמים אותו בקריאת המגילה. א"כ, נראה שהוא הבין את דברי רש"י, שמה שכתב "כגון חנוכה", הכוונה, שכמו שבחנוכה היה נס ממיתה לחיים ותקנו לומר הלל, כך גם בכל הניסים שיקרו ממיתה לחיים, צריכים לעשות יו"ט כמו בפורים ולומר הלל, במקום קריאת המגילה.

אבל רוב הפוסקים שמתייחסים לעניין הלל בזמן הזה בתשובותיהם, לא פסקו את דברי החת"ס, ורובם גם לא הביאו אותם כלל, אלא הסתמכו בביאור שיטת רש"י על דברי הרב חיד"א, שגם נדרש לשאלה, האם עיר אחת שנעשה לה נס צריכים הקהל לומר הלל על כך:

"...נראה ברור שדעת רש"י שלא תקנו אלא כגון חנוכה, שהיה תשועת כל ישראל, וזו דעת רי"ף, רמב"ם ורא"ש שלא הביאוהו...ולכל הדברות ולכל האמרות נראה, שלא יאמרו הלל אחר תפילת י"ח כדרך שתקנו ביו"ט ור"ח, שאע"ג שכתבנו לעיל לדקדק לעשות כמעשה הראשונים, בזה נראה לדעתי הקצרה שצריך ליזהר שלא לאומרו במקום שאומרים הלל ביו"ט ור"ח. כי נודע, כי על עניני התפילות בנוי ומיוסד על אדני רזי עולם כמו שנראה מספר הזוהר הקדוש ומדברי רבינו האר"י זצ"ל, שהכל מתוקן ומסודר בכוונות עליונות". (הרב חיד"א שו"ת "חיים שאל" ח"ב סי' י"א)

נרחיב את הדברים. הוא מפרש את דברי רש"י כפי שהראשונים לעיל הסבירו את הגמרא. אם רש"י התכוון כמו שפרש החת"ס שכל עיר ועיר יכולה לומר הלל, למה כתב "כגון חנוכה", הרי זה פשוט, שאם באה צרה ונושעים, נאמר הלל!; אלא ע"כ שהכוונה כאן לנס שנעשה לכל ישראל כגון חנוכה, ורק אז יגמרו את ההלל בברכה תחילה וסוף.

גם לגבי מה שכתב המאירי, שצריכים לומר עכ"פ בלי ברכה, מאריך הרב חיד"א להסביר שלא יעשו זאת במקום הרגיל לאחר תפילת י"ח, אלא בסוף התפילה כדי לא לשנות מנוסח הקבוע שתקנו חכמים, שהוא מיוסד ע"פ הקבלה.

אך עתה נבוא לסייג קצת את הדברים הנ"ל. שיטה נוספת בהבנת הגמרא היא שיטת הרמב"ן, שמביא אופן קצת שונה בהבנת דברי הגמ':

"ומה שאמרו נביאים שביניהם תקנו, ירמוז לדור שיצא ממצרים למשה, אהרן ומרים ואל אצילי בני ישראל ולכל בהם רוח הקודש, או יהיה פירוש,

תקנוהו שיחדו להם השיר הזה לפרקים ולצרות כמו שאמרו בברכות לג.
אנשי כנסת הגדולה תקנו...". (רמב"ן ספר המצוות שורש א')

מבואר בפשטות מתוכן דברי הרמב"ן שיש שני הסברים בגמרא: הסבר אחד הוא, שמשא ואהרן ונביאי זמנם תקנו לומר הלל על כל צרה שלא תבוא, והסבר שני הוא, שהם לא תקנו, אלא יחדו את ההלל לומר אותו על צרות, ואנשי הכנסת הגדולה הם אלו שמתקנים תקנות, כפי שתקנו את סדר התפילה כמו שאמרינן בברכות לג..

יוצא א"כ, שלפי ההסבר הראשון אין צורך בתקנת החכמים לומר הלל על נס, שהרי זה כבר מתוקן. ואילו לפי ההסבר השני, אין באפשרותנו לחדש היום כלל הלל, שאין לנו היום כח וסמכות כמו לאנשי הכנסת הגדולה שהיו סמוכים, והיה נשיא בדורם (ע"פ הר"ן בשם הרמב"ן תענית יא: , מהרש"א מגילה יד. שכתבו כך בפירוש לגבי תענית ציבור). ניתן להסביר את דעת רש"י גם לפי הפירוש השני, שכאשר יש צרה ונגאלים ממנה יש עניין על החכמים לתקן הלל שיוחד מימי משה, כפי שעשו בחנוכה. ומה ששאלה הגמרא במגילה יד. לגבי הלל בפורים שגם יגידו, זה שיתקנו החכמים לומר בפורים בגלל הנס. א"כ יצא לנו פירוש מחודש בדעת רש"י.

נזכר במה שאמרנו לעיל לגבי חנוכה. בארנו שבחנוכה מקיימים מצות פרסום הנס ע"י הדלקת הנר, וביום גומרים את ההלל מדין שירה על הנס שנעשה לנו. על איזה נס מדובר? לכאורה, ע"פ הגמ' בפסחים תקנו הלל על צרה. צרה כפי שראינו, הכוונה ממוות לחיים. דברים ברוח אחרת כתובים בדברי מהר"ץ חיות:

"אבל הש"ס בכאן מהדר רק על נס היוצא מגדר הטבע. אין אומרים הלל על נסים נסתרים אשר הקב"ה עושה לנו בכל רגע". (הגהות מהר"ץ חיות שבת כא:)

מצאנו בדבריו חידוש עצום. כל יסוד אמירת ההלל בחנוכה אינו על הצלה ממוות לחיים שכלל ניצחון במלחמה, אלא על נס פך השמן. ולכן הגמרא בשבת כא: מאריכה להסביר את נס פך השמן:

"מאי חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון, שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד-נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה". (שבת כא:)

לכאורה דברים אלו סותרים את כל הראשונים לעיל, שהרי לפי שיטתם, ההלל תוקן לדורות על הצלה ממוות לחיים, וזה ודאי כולל נס טבעי של ניצחון במלחמה!

בכל זאת ניתן להסביר דבריו כדעת רש"י. הוא הבין שאמנם ההלל בחנוכה תוקן על ניצחון המלחמה, מעטים ביד רבים וכו', אבל על זה בלבד לא היו מתקנים. כלומר, יש כאן צירוף של שני עניינים: מוות לחיים ונס היוצא מגדר הטבע. ומה שרצו לתקן בפורים הלל, אומר רא"ש מלוניל (מובא באבודרהם הלכות ברכות שער ח'), שיש לומר, שזה שאחשוּרוש צווה להשיב את הספרים של המן, זה נס היוצא מגדר הטבע ולא דומה זה לניצחון מלחמה.

א"כ למסקנה, יוצא מדברי מהר"ץ חיות שרק כאשר יש ניצחון ממוות לחיים ובנוסף גם נס היוצא מגדר הטבע יש לומר הלל בברכה.

דברי המהר"ץ חיות קשים. ראשית, הגמרא בפסחים קובעת: "ולכשנגאלים, אומרים אותו על גאולתם". משמע שכשיוצאים מהצרה אומרים הלל, ואין כאן שום אזכור לנס שיוצא מגדר הטבע! ועוד, שמצאנו מקורות מפורשים שהלל בחנוכה נאמר על נס ניצחון המלחמה, והרי אנו בתפילה ב"על הנסים" מזכירים רק את ניצחון המלחמה! כמו"כ, אם כדבריו, אז אין לקרוא מגילה בפורים, שהרי כל דין השירה בפורים נלמד בק"ו מפסח: "ומה מעבדות..." ובודאי, שגם אם נאמר שהיו נסים גלויים בפורים, כפי שפרש רא"ש מלוניל, אין זה מתקרב כלל לנסים הגלויים של יציאת מצרים, וממילא נפרך הק"ו ואין לקרוא מגילה!

אלא ודאי שקריאת המגילה בפורים נקראת על נסים גלויים שנעשו לנו גם כן, ללא קשר כלל לנסים נסתרים, וכך גם הוראת הגמ' בפסחים בהלל על הנס.

סיכום

לסיכום חלק זה נאמר, שמצאנו שלוש שיטות עיקריות בגדר אמירת הלל בזמן הזה על נס. לפי מהר"ץ חיות רק כאשר מדובר על נס ממוות לחיים שמלווה בנס היוצא מגדר הטבע, כפי שהיה בחנוכה עם נס פך השמן ובפורים עם השבת הספרים ומהפך עצום במחשבתו של אחשוּרוש. (הסברנו שדבריו קשים ולא מסתדרים עם פשט הגמרות)

לפי פירוש שני ברמב"ן, רק כאשר יהיה לנו רבנים סמוכים כאנשי הכנסת הגדולה וגם נשיא, שיש להם סמכות לקבוע תקנות חדשות, נוכל לתקן הלל שיחדו משה והנביאים שבזמנו על נס ממוות לחיים לכל ישראל.

אולם לפי רוב הראשונים שהבאנו לעיל (פירוש ראשון ברמב"ן, תוספות, רבינו יונה, ר"ת, בה"ג, רא"ש, רמב"ם, מאירי ולפי הסברים מסוימים גם רש"י, חת"ס, הרב חיד"א ועוד), יש תקנה קדומה שתקנוה משה והנביאים שבדורו לומר הלל בברכה על כל נס ממוות לחיים שנעשה לכל ישראל, ואין צורך שיעמוד מישהו ויתקן את זה היום, שזו תקנה שרירא וקיימת מאז ולדורות.

ג. דין הלל ביום העצמאות וביום ירושלים

במהלך הקודם בארנו, כי לדעת רוב הפוסקים יש תקנה קדומה מימי משה והנביאים שבדורו להודות לקב"ה ולקרוא את ההלל כאשר נעשה נס ממוות לחיים לכל ישראל. בבואנו עתה לדון בשאלת יום העצמאות, עלינו לענות על שתי השאלות הבאות: האם היה נס ממיתה לחיים? האם היה כאן נס לכל ישראל?

טענות הרבנים שתומכים לברך על ההלל ביום העצמאות

לגבי שאלתנו הראשונה, אינני רואה מקום להאריך. עם ישראל באותה תקופה היה כמה מאות אלפים, בלי יכולות צבאיות מזהירות עם טכנולוגיה ישנה ולא אפקטיבית. גם החיילים היו חסרי ניסיון ומיומנות, וחלקם הרב נצל מאימי השואה והיה בהול ומפחד. לעומת זאת, קמו עלינו חמש מדינות ערב שקראו להשמיד את הישוב היהודי, ולסלק את מעט היהודים שעוד נותרו. אין צל צלו של ספק שהיה כאן נס והצלה ממיתה לחיים של כל הישוב היהודי בא"י.

ניתן לומר אותו הדבר גם לגבי מלחמת ששת הימים. הצבא עוד לא היה מפותח כ"כ, ושוב קמו עלינו כל השכנים לנו וקראו להשמיד את מדינת ישראל. אין ספק שגודל הנס שארע במלחמת ששת הימים היה ממיתה לחיים, ועל דברים אלו, אין ויכוח כלל.

אך נחזור לשאלתנו השנייה. האם נעשה כאן נס לכל ישראל? הרי היו בארץ רק כמה מאות אלפים, בעוד שרוב היהודים היו פזורים בארבע קצוות תבל, דבר שלא נשתנה עד היום?

עד לכאן יש הסכמה כמעט מוחלטת בין הרבנים שהתעסקו בשאלת יום העצמאות, ומכאן ואילך מתחילות המחלוקות, ונבאר דבר דבור על אופניו בס"ד.

נביא סוגיה העוסקת בחובת הקריעה על שמועות רעות. הגמרא במועד קטן דנה, מתי יש לקרוע על שמועה רעה של הפסד במלחמה, כפי שהיה אצל שאול המלך:

"ושמועות הרעות מנלן? דכתיב: ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב. שאול-זה נשיא, יהונתן-זה אב ב"ד. על עם ה' ועל בית ישראל-אלו שמועות הרעות. א"ל רב בר שבא לרב כהנא: ואימא עד דהוו כולהו? א"ל: על, על הפסיק הענין. ומי קרעינן אשמועות הרעות, והא אמרו ליה לשמואל קטל שבור מלכא תריסר אלפי יהודאי במזיגת קסרי ולא קרע? לא אמרו אלא ברוב צבור, וכמעשה שהיה". (מועד קטן כו.).

"ברוב ציבור. רוב ישראל: וכמעשה שהיה. בשאול ויהונתן: " (רש"י שם)

"ומנין שקורעין על הנשיא ועל אב בית דין ועל שמועה שבאה שנהרג רוב צבור? שנאמר: ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב. על שאול-זה נשיא, ועל יהונתן בנו-זה אב"ד, ועל עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב-זו שמועה רעה". (רמב"ם פ"ט מהלכות אבל ה"ו)

"וכן הקורע על נשיא הדור ועל אב"ד ועל שמועות הרעות ופי' בגמ' ששמעו שנהרגו רוב צבור וי"מ רוב צבור שבעיר אחת וי"מ רוב צבור שבאותה מלכות". (מאירי מועד קטן כו.).

"קורעין על שמועות רעות, כגון שנקבצו רוב הציבור למלחמה ושמעו שנגפו לפני אויביהם, אפילו לא נהרגו אלא המיעוט מהם". (שו"ע יו"ד ס' ש"מ ס' ל"ח)

ע"פ הדברים הנ"ל מוכח להדיא, שכאשר רוב ציבור נהרג, יש לקרוע כדין כל שמועה רעה, כמו שהיה במלחמת שאול ויהונתן. נדגיש, שבמלחמת שאול ויהונתן לא השתתפו כל ישראל. קובע המאירי שאין הכוונה לרוב הציבור של עם ישראל, אלא אפילו בעיר אחת או במלכות אחת. כמו שהבאנו, הלכה זו נפסקה מפורש ברמב"ם ובשו"ע סתמית - "רב ציבור", וע"פ פירושו של המאירי אנחנו מבינים טוב יותר.

א"כ ניתן להסיק, שכמו שחייבים לקרוע ח"ו על רוב ציבור שנלחם ונהרג אפילו מיעוטו, כך יש להודות בניצחונם והדברים מקבילים. א"כ מעתה פשוט לנו שבמלחמת הקוממיות היו רוב ציבור שבישראל, שהם בוודאי נקראים "מלכות אחת", בצרה,

ונלחמו ונצחו בעזרת אלוקי מערכות ישראל. על כן יש להודות על כך, כאילו נעשה הנס לכל ישראל, כפי שיש לקרוע ח"ו במקרה ההפוך.

נביא הוכחה נוספת. הגמרא בתחילת מסכת הוריות דנה, אחר מי יש לפסוק כאשר יש מחלוקת בין פוסקי א"י לפוסקים שבחו"ל:

"אמר רב אסי-ובהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל, שנאמר: ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום. מכדי כתיב וכל ישראל עמו, קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים למה לי? שמע מינה הני הוא דאיברי קהל, אבל הנך לא איברי קהל". (הוריות ג.)

"ואין משגיחין על יושבי חוצה לארץ, שאין קרוי קהל אלא בני ארץ ישראל ושבת מנשה ואפרים אינן חשובין כשני שבטים לענין הזה אלא שניהם שבת אחד". (רמב"ם פ"ג מהלכות שגגות ה"ב)

"ויושבי ארץ ישראל אלו הם כמו שכתוב: וכל ישראל עמו מלבא חמת עד נחל מצרים, ר"ל שאותם שהם במקום זה הם כל ישראל, ואין משגיחים לאשר הם חוץ לארץ". (רמב"ם בפירוש המשניות הוריות פ"א מ"א)

וכן כתב הרמב"ם גם לענין סמיכת דיינים:

"...לפי שבני ארץ ישראל הם הנקראים קהל והקב"ה קרא אותם כל הקהל, ואפילו היו עשרה אנשים, ואין משגיחים לזולתם שבחוץ לארץ כמו שבארנו בהוריות...". (רמב"ם בפירוש המשניות בכורות פ"ד מ"ג)

"דסבירא לן דא"י לעולם כרבים דמו, דהקהל שבא"י חשוב ככלל ארץ ישראל". (הרב קוק, משפט כהן ס' קמ"ד, עמ' שלו)

יוצא מכל הנ"ל ע"פ הגמרא והרמב"ם, שבני א"י הם נקראים קהל, ועל פיהם הולכים בהוראה ובסמיכה, ולא על פי בני חו"ל. א"כ גם בנידון דידן, כאשר נעשה נס לכל יושבי א"י בימי מלחמת הקוממיות ומלחמת ששת הימים, זה כאילו נעשה נס לכל ישראל, שבני א"י הם הקובעים לכל עם ישראל כולו, כפי שמפורש בגמרא.

מכל מה שדברנו יוצא לדינא, שלדעת רוב הפוסקים, נס שנעשה לכלל ישראל, קוראים עליו את ההלל בברכה ועושים עליו יו"ט, ובנידון דידן שהנס היה ודאי ממיתה לחיים ונעשה גם לכל יושבי א"י שהם נידונים ככל ישראל, ובודאי שגם בלי זה, כל יהודי בעולם נעשה לו נס, שיכול הוא לעלות לארץ ישראל בלי מפריע ולצאת מעול הגלות והאנטישמיות, לכן חובה ע"פ ההלכה והפוסקים לקבוע יו"ט על כך ולהודות לקב"ה על הנסים שעשה לנו בהלל שלם בברכה ע"פ תקנת משה והנביאים.

טענות הרבנים שמתנגדים לומר ההלל ביום העצמאות

לעומת זאת רבו המתנגדים לברכת ההלל ביום העצמאות וביום ירושלים ונביא את טעמיהם אחד לאחד. מעטות התשובות ההלכתיות שנכתבו בעניין יום העצמאות מפני שגדולי הרבנים החרדים לא התייחסו כלל לסוגיה. אחד מגדולי המתנגדים לברכת הלל ביום העצמאות שכתב תשובה מפורטת בעניין הוא הראשל"צ **הרב עובדיה יוסף שליט"א**. (שו"ת יביע אומר או"ח סי' מ"א)

טענה ראשונה הוא קובע, ש"נס שנעשה לכל ישראל" הכוונה כאשר כל ישראל מכונסים ביחד. וכלשון הראשונים: "כד כניפין כולהו ישראל". לכן, במלחמת הקוממיות שעם ישראל היה מפוזר ומפורד אין לומר הלל. הוא לא מקבל את ההשוואה להלכות קריעה שהבאנו קודם לגבי רוב ציבור, וכן לא את ההכללה של יושבי א"י לעניין הודאה על נס, כמו שאמרנו לגבי סמיכה והוראה, וטוען שדין "בהוראה הלך אחר ארץ ישראל" זה דין מיוחד בהוראה ולא בהלל על נס. ואם נשאל, מדוע אומרים בחנוכה, הרי גם בנס חנוכה גלו כבר עשרת השבטים ואין כל ישראל, וגם היו יהודים שנשארו בבל?

על כך עונה ע"פ **אחרונים**, שמכיוון שבהמ"ק היה קיים והיוונים רצו לטמאו, לכן זה נכלל בגדר של צרת בהמ"ק, וצרת בהמ"ק כצרת כל ישראל היא, ולכן תקנו הלל. עוד עונה ע"פ **תוספות** (גיטין לו:), שבימי בית שני אמנם לא היו כל ישראל, אבל היו שם מי"ב שבטים, ולכן זה נקרא "כל יושביה עליה" ונהג יובל בבית שני. (וכ"כ גם הרא"ש על **תוספות** נדה מז.) אבל בנידון דידן אין בית מקדש ואין נציגות של כל י"ב השבטים, ולכן אין כאן דין של "כל ישראל" ואין לומר הלל:

"והא דאמר בסוף ערכין (דף לב:) מנו יובלות לקדש שמיטין, דמשמע דיובל לא נהג, היינו למאי דס"ד התם מעיקרא, דלא חזרו עשרת השבטים שגלו, ולא היו בגלות בבל אלא ב' שבטים, וכשעלו בבית שני לא היו כל יושביה עליה. אבל במסקנא דאמרי' דירמיהו החזירן ויאשיהו מלך עליהן, נמצאו דהיו שם מי"ב שבטים. ואע"ג שלא עלו כולם חשיב כל יושביה...". (תוספות גיטין לו:)

טענה שנייה הוא טוען, ע"פ המהר"ץ חיות שהבאנו לעיל, שאין אומרים הלל על נס שנעשה בגדר הטבע, אלא על נסים גלויים היוצאים מגדר הטבע כמו נס פך השמן ובפורים, היפוך מחשבת אחשוורוש והשבת הספרים כפי שבארנו. אבל על ניצחון במלחמה שזה כדרך הטבע אין אומרים, ולא משום זה תקנו את ההלל בחנוכה ובפורים את קריאת המגילה.

שתי טענות אלו הן בעצם מחלוקת כיצד לפרש את המקורות שהובאו לעיל. האם לפסוק כמו מהר"ץ חיות או לא, שהרי הקשנו עליו, ורוב המפרשים לא פרשו כמוהו. כמו"כ, כיצד להסביר את הגמרא לגבי הלך אחר ארץ ישראל ככלל או כפרט. הדברים הוצגו כפי שהם וכל אחד ואחד ישפוט לעצמו איזו דעה נראית לו.

טענתו השלישית היא שרבים קראו למדינת ישראל "אתחלתא דגאולה", אך מה לעשות שעדיין רחוקים אנו מאוד מחזון הנביאים. עדיין אויבנו קמים עלינו לכלותנו, רבים מעם ישראל רחוקים מרחק עצום מתורה ומצוות, ומבחינה רוחנית, מוסרית ודתית המצב ירוד עד מאוד, ולכן רואים אנו שהשכינה עדיין בגלות, ואין לומר על כן הלל ביום העצמאות, ולעומת זאת בחנוכה, כולם הכירו בנסי ה' ובנפלאותיו.

ולסיכום דבריו הוא כותב, שעל כן, אין לקבוע הלל כלל ביום העצמאות. ומי שבכל זאת רוצה לומר, שיאמר זאת לאחר התפילה בלי ברכה כקורא בתורה, שאין להיכנס בספק ברכה לבטלה, ואין לשנות מנוסח התפילה שנוסד ע"פ הקבלה והסוד, וכפי שהבאתי לעיל בדברי הרב חיד"א (שו"ת "חיים שאל" ח"ב ס' י"א), וכן מובא בשו"ת "ישכיל עבדי" (ח"ו ס"י). אבל הוא אומר שלענ"ד, מי שבכל זאת יאמר את ההלל לאחר י"ח במקומו, אין למחות בידו, כמו שאומרים שם הלל בר"ח ולפי שיטת הספרדים לא מברכים עליו.

מה ישיבו לטענה זו הרבנים שפוסקים לברך על ההלל ביום העצמאות וביום ירושלים?

פוסק השו"ע:

"ת"ש: מת אביו והוא יורשו בתחלה אומר ברוך דין האמת, ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב". (ברכות נט:)

"מת אביו, מברך: דין האמת; היה לו ממון שירשו, אם אין לו אחים מברך גם כן: שהחיינו; ואם יש לו אחים, במקום שהחיינו מברך: הטוב והמטיב". (שו"ע או"ח סי' רכ"ג ס"ב)

מוכח מהגמרא וההלכה שיש לפעמים שאדם מברך על אותה השמועה גם "דיין האמת" וגם "הטוב והמטיב". א"כ גם בנידון דידן, יש לנו מצד אחד חובה לברך על הטובה ועל הנסים שעשה לנו הקב"ה ע"פ כל הראשונים והמקורות שהובאו לעיל, ולא נזכר בהם שום סיוג לכך, שאין להודות אם עם ישראל לא עובד השם, ומצד שני, עלינו לבכות על הרעה, שעדיין אנו רחוקים מחזון הנביאים, ועל כך נמשיך לבכות ולצום בתשעה באב.

דין הלל בליל יום העצמאות

בסוגיה זו, שנועלת את מאמרנו מתייצב **הרב גורן זצ"ל** לבדו. לכאורה מאיפה שמענו שיש לומר הלל בלילה?

נזכר במה שדברנו לעיל על אמירת הלל בליל הסדר. הסברנו שאמירת הלל בליל הסדר בהגדה נוסדה משני טעמים: לילה המקודש לחג והודאה על הנס. לפי תירוצו הראשון של הר"ן הטעם הוא לא משום יו"ט, אלא משום מצוות קרבן הפסח, אך כבר תמנהו על כך מהסוגיה **בפסחים צה**:. ניתן עוד לומר, שידוע שליל הסדר זה לא רק סיפור על העבר, אלא אדם חייב להרגיש כאילו הוא יצא ממצרים ולחוות את זה, וזה ודאי שייך כהודאה על הנס.

במשנה **בפסחים צה**. (הובאה לעיל), ראינו שבליל פסח שני לא אומרים הלל באכילת הקרבן, והסברנו כבר לפי אין זה יו"ט. לעומת זאת, ביום כששוחטים את הקרבן פוסקת המשנה שכן אומרים. למה? מביאה הגמרא שני תירוצים:

"מ"ט? איבעית אימא לילה קא ממעט יום לא קא ממעט. ואיבעית אימא: אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן ונוטלין את לולביהן ואין אומרים הלל?!". (פסחים צה:)

נשים לב להבדל בין התירוצים. לפי התירוץ הראשון, בלילה אין שום אפשרות לומר הלל בגלל הפסוק א"כ הוא מקודש לחג, ואילו לפי התירוץ השני, אפשר עקרונית לומר הלל בלילה, וההלל בשחיטת הקרבן היא מדין עשית המצוה. אבל הלל באכילת הקרבן לא אומרים, כי אינו על עשית המצוה, כי אם מדין קריאה של מועד ועל הנס, כפי שהסברנו לעיל, וזה לא היה בפסח שני. הגמרא **בערכין י**: נקטה כתירוץ השני של הגמרא כעיקר. (שלגבי ר"ח הביאו את הפסוק הנ"ל "כליל התקדש חג" ובודאי לא דברו שם על הלל בליל ר"ח אלא ביום, לכן אין הבדל בין היום ללילה)

א"כ ברור, שהלל בליל הסדר מגיע כדין קריאה ביו"ט כפי שבארנו, ובנוסף לכך, מדין הנס, ולכן לא נאמר בפסח שני. האם הלל על נס כפי שתקנו הנביאים טעון יו"ט? ברור שלא, שהרי בחנוכה ובפורים אומרים הלל על הנס (קריאת המגילה). אבל יש להקשות,

הרי הלל שקוראים בליל הסדר הוא הלל על נס, ואולי כל הלל על נס בלילה צריך להיות דומה לליל הסדר, כלומר, לכל יו"ט?

אך זה איננו נכון, שהרי כתב במפורש הירושלמי :

"א"ר יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק: כתיב - (ישעיהו ל) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג-בא ליל פסח ללמד על מפלתו של סנחריב, ונמצא למד ממנו. מה זה טעון הלל אף זה טעון הלל". (ירושלמי פסחים פ"ט הל"ג)

יוצא מדברי הגמרא, שיש היקש בין ליל הסדר לליל מפלתו של סנחריב, ושניהם טעונים הלל, שהנס אצל סנחריב היה בלילה, וחזקיהו המלך היה צריך לומר עליו שירה מדין נס. וא"כ למה אין הלל בליל חנוכה ובליל פורים? זו אינה קושיא, שליל חנוכה מדליקים את הנר, וזה כבר פרסום הנס ולא צריך לתקן גם הלל, ובפורים קוראים את המגילה גם בלילה, וכבר ראינו שקריאת המגילה זה ההלל לפי הרמב"ם.

ברור שלגאונים, שמתנגדים לברך על ההלל בליל הסדר, גם אין מברכים עליו כלל בלילה, שגם חזקיהו לא היה צריך לברך. אך מנהגינו כן לברך על ההלל, ובגלל המנהג לברך בבית הכנסת, לא מברכים שוב בלילה ולא נכנסים לספק, אבל אם לא היינו מברכים בבית הכנסת, ודאי היינו מברכים על סדר ההגדה את ברכת ההלל. לכן מוכח להדיא, שיש לומר הלל ולברך עליו גם בלילה, ביום שנעשה נס. ובמדרש דרשו :

"(תהלים עד) לך יום אף לך לילה-לך היום מקלס ולך הלילה מקלס מה היום ברשותך אף הלילה ברשותך. בשעה שאתה עושה לנו נסים ביום לך יום, ובשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה אף לך לילה. בשעה שאתה עושה לנו נסים ביום אנו אומרים לפניך שירה ביום, ובשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה אנו אומרים לפניך שירה בלילה. עשית לנו נסים ביום ואמרנו לפניך שירה ביום- (שופטים ה) ותשר דבורה וברק בן אבינועם ביום וגו', עשית לנו נסים בלילה ואמרנו לפניך שירה בלילה- (ישעיהו ל) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. לך נאה לומר שירה ביום, לך נאה לומר שירה בלילה. למה? שאתה (תהלים עד) הכינות מאור ושמשי ואתה עשית את שני המאורות שנאמר ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וגו'". (בראשית רבה פרשה ו', ב')

רואים מדברי המדרש, שאין הבדל בין הלל על נס שביום, להלל על נס שבלילה, כפי שבארנו. גם החת"ס (שו"ת או"ח סי' נ"א) גם פסק שנתן לומר הלל על נס בלילה ולא נאריך בכל דבריו. ננסה לברר רק עוד סוגיה אחת :

"מתני': כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל... כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלבים ואברים. זה הכלל-דבר שמצוותו ביום כשר כל היום, דבר שמצוותו בלילה כשר כל הלילה". (משנה מגילה כ:)

לכאורה מכאן מוכח, שזמן הלל ביום ולא בלילה? אלא שאין זו קושיא כלל, שאין המשנה באה להפקיע דין הלל מהלילה, אלא לומר שהלל של היום כשר כל היום, וכן קריאת המגילה, שאם לא כן, נשאל, למה קוראים את המגילה בלילה, הרי כאן זה לא מוזכר כלל. ואם נשאל, למה המשנה לא כוללת את ההלל עם קצירת העומר והקטרת חלבים ואברים, שמצוותם כל הלילה? נענה, שגם קריאת המגילה לא נכללת שם, וזאת בגלל הדעה, שבניגוד לקצירת העומר והקטרת חלבים ואברים, מגילה נתן לקרוא עד הנץ החמה, ולצאת י"ח הקריאה בלילה, ואילו קצירת העומר והקטרת חלבים ואברים, מצוותם רק עד שיעלה עמוד השחר. (מגן אברהם על שו"ע או"ח ס' תרפ"ז ס"ק א' בשם הגהות מיימוניות) א"כ גם בהלל אפשר לומר שהדין כך, שאפשר לצאת י"ח קריאת הלל שבלילה עד הנץ החמה, ולכן זה לא נכתב במשנה.

יוצא מכל הדברים שאמרנו, שיש חובה לומר הלל על נס גם בלילה לפי כל הסוגיות לעיל והמדרש, אבל ביו"ט, המצוה היא רק ביום, שזהו הלל מדין קריאה בלבד. לכן גם בנידון דידן, אם אומרים הלל ביום על נס, צריך לומר גם בלילה, וביום העצמאות, שעיקר לחימות צה"ל נעשו במלחמת הקוממיות בלילה ואומרים הלל ביום מדין נס שנעשה לכל ישראל, צריך לגמור את ההלל בברכה גם בלילה.

כפי שאמרתי לעיל, זו דעתו של הרב גורן זצ"ל, אך רבו החולקים עליו, גם באלו שסוברים שצריך לברך על ההלל ביום. כפי שאמרנו, בסידורי התפילה הצבאיים נשאר הנהגותיו של הרב גורן זצ"ל לברך על ההלל בלילה.

פסק הרבנות הראשית לישראל

לאחר כל הבירור ההלכתי במצות ההלל, נעבור קצת להלכה למעשה. שנה לאחר קום המדינה החליטה מועצת הרבנות הראשית, בראשות הרב יצחק הרצוג זצ"ל והראשל"צ הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל את סדר תפילות יום העצמאות שאנו יודעים, עם שינויים קלים בלבד. ההלל מופיע שם ללא ברכות.

לאחר פטירתו של הרב עוזיאל זצ"ל, הוכתר לתפקיד הראשל"צ, הרב יצחק נסים זצ"ל. הוא פסק שאין לנהוג את מנהגי האבלות הנהוגים בספירת העומר ביום העצמאות,

הרי זה יום חג ומותר להסתפר ולהינשא בו. בקרב הרבנים מהצבור הדתי-לאומי לא יצאו נגדו, ואף תמכו בזה.

לאחר מלחמת ששת הימים החליטה מועצת הרבנות הראשית לישראל בראשות הרב איסר יהודה אונטרמן זצ"ל והראשלי"צ הרב יצחק נסים זצ"ל לתקן את יום כ"ח באייר כיו"ט, זכר לנסים של מלחמת ששת הימים ואף התירו את אבלות ספירת העומר ביום זה, לאלו שנוהגים אבלות מר"ח אייר עד ערב שבועות. כמו"כ קבעו כי יש לגמור את ההלל בברכה ביום זה. דין יום העצמאות נשאר כבתחילה, בלי ברכות.

בחודש ניסן שנת ה'תשל"ג נכנסו לתפקיד הרבנים הראשיים הרב שלמה גורן זצ"ל והראשלי"צ הרב עובדיה יוסף שליט"א. הרב גורן, ש כהן כרב הצבאי הראשי, סבר שיש לברך על ההלל ביום העצמאות ואף בלילו, ותקן סדרי תפילה מיוחדים בבסיסי צה"ל, שונים מנוסחי הרבנות הראשית. תקנותיו נהוגות עד היום ברחבי צה"ל, ובסידורי התפילה הצבאיים מופיע לברך על ההלל בליל יום העצמאות וביומו. בכ"ח בניסן ה'תשל"ד, קבעה מועצת הרבנות הראשית בראשותו ברוב קולות, כי לאחר הנסים שנעשו לנו במלחמת יום הכיפורים, ולאחר בירור הלכתי מקיף, יש לומר את ההלל ביום העצמאות בברכה. ביום ג' באלול אותה שנה, קבעה מועצת הרבנות הראשית שוב ברוב קולות, שהחלטה זו שרירא וקיימת עד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.

הרב עובדיה יוסף שליט"א, שדעתו הייתה לדעת מיעוט, הוציא עקב כך הוראה נפרדת לספרדים יום אח"כ, בכ"ט בניסן, שבה הוא קורא לא להיכנס לספק ברכה לבטלה, ולא לברך על ההלל ביום העצמאות, כפי שהונהג עד כה. הוא הוציא את הפסק הזה, נגד רוב חברי מועצת הרבנות הראשית.

בחודש ניסן שנת ה'תשמ"ג נכנסו לכהן כרבנים הראשיים הרב אברהם שפירא שליט"א והראשלי"צ הרב מרדכי אליהו שליט"א. הם שינו את החלטת קודמם, הרב גורן זצ"ל, והשאירו את הדבר בגדר מחלוקת, וכך התנסחו: "אומרים הלל – יש קוראים בברכה ויש בלא ברכה".

לאחר פטירתו של הרב גורן זצ"ל, הוראה זו (יש קוראים בברכה ויש בלא ברכה) נכנסה לספרי ההלכה הראשיים של איחוד בתי הכנסת - "היכל שלמה", ועד היום פסק זה לא שונה. אעפ"כ, הסידורים המודפסים "רינת ישראל", "קורן" ועוד, המזוהים עם הציבור הדתי-לאומי, כותבים לברך על ההלל. שאר הנהגותיו של הרב גורן זצ"ל: ברכת "שהחיינו", קריאה בתורה והלל בלילה, לא התקבלו. לעומת זאת, ביום ירושלים נשארה ההחלטה מקדמת דנא, שלעולם לא שונתה, והיא לומר הלל בברכה.

(לאור כל הבירור ההלכתי הנ"ל, לא זכיתי להבין את ההבדל בין הימים: מדוע ביום העצמאות יש מחלוקת, ואילו ביום ירושלים כולם מסכימים שיש לברך, וצע"ג)

אחרית דבר

הירושלמי קובע בביררות את אופן גאולת ישראל:

"רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה, וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא: בי רבי כך היא גאולתן של ישראל, בתחילה קימאה קימאה, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת. מאי טעמא? כי אשב בחושך ה' אור לי. כך בתחילה ומרדכי יושב בשער המלך ואחר כך ויקח המן את הלבוש ואת הסוס ואחר כך וישב מרדכי אל שער המלך ואחר כך ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות ואח"כ ליהודים היתה אורה ושמחה". (ירושלמי ברכות פ"א ה"א)

יש גדולים שראו את התחלת הגאולה ביסוד התנועה הציונית, יש שראו זאת בזמן הצהרת בלפור, ויש שנפתחו עיניהם בהקמת המדינה העברית שבקע אור הגאולה לעיני כל הגויים. ויש עוד עד היום חלק מעמנו, שהם מוכי עיוורון ותימהון לבב, וממשמים בצהרים כעור באפלה, ולא רואים את האור הגדול שהופיע על עם ישראל אחרי החושך האיום, שעבר עלינו עם מלחמת העולם השנייה, ואחרי ההסתר פנים הנורא נתגלה לעינינו כבוד ה' וכבוד ישראל שהיה מחולל בגויים, עד שאף גויים רגשו באומות המאוחדות, בהצטערם על כבודם של ישראל.

רבו הרבנים שהסכימו עם **הרב גורן זצ"ל** על ברכת ההלל ביום העצמאות: בראשונה **הרב משולם ראטה זצ"ל** (שו"ת "קול מבשר" סי' כ"א), הראשון שכתב תשובה בנושא זה עוד בשנת ה'תש"י, **הרב צבי יהודה קוק זצ"ל**, שכתב לברך על ההלל ביום העצמאות, לאחר הניצחון במלחמת ששת הימים, **הרב יוסף משאש זצ"ל**, רבה של חיפה, **הרב שלום משאש זצ"ל**, רבה של ירושלים, **הרב יעקב אריאל שליט"א**, רבה של ר"ג, ועוד.

לעומת זאת, רבו הרבנים שקוראים לא לברך: **הרב אברהם שפירא שליט"א**, **הראשל"צ הרב מרדכי אליהו שליט"א**, ועוד. קשה לקבוע, מה היו אומרים **הרב הרצוג זצ"ל** ו**הרב עוזיאל זצ"ל** אם היו חיים לאחר מלחמת ששת הימים שהראתה בבירור, שהנס במלחמת הקוממיות היה אתחלתא דגאולה ממש, ובעקבותיו שינה **הרב צבי יהודה קוק זצ"ל** את פסיקתו, והחל לברך על ההלל גם ביום העצמאות. בכל מקרה, גם לשיטתם, רק לא מברכים, אבל ודאי שמדובר ביו"ט לכל דבר וגומרים בו את ההלל בלא ברכה.

מנגד, נמצאים גדולי ישראל, רבנים ואדמו"רים שלא אומרים כלל ההלל והודאה ביום העצמאות וביום ירושלים.

כפי שהבאתי, הדברים נותרו בגדר מחלוקת בין הפוסקים, אבל לענ"ד ודאי שעל פי הדין, יש חיוב מן התורה לפרסם את הנסים שעשה לנו הקב"ה ממוות לחיים ביום העצמאות – הניצחון במלחמת הקוממיות ובמלחמת ששת הימים, ואין חיוב זה תלוי במצבה הרוחני של המדינה. פרסום הנס מתבטא ע"פ ההלכה באמירת הלל שלם בשם ומלכות, כפי שתקנו לנו הנביאים ע"פ רב הפוסקים, וכפי שנראה ברור שנעשה כאן נס לכל עם ישראל כולו.

ראוי להדגיש ולומר שאין כאן בעיה של "ספק ברכות להקל", כי כמו שבר"ח הדבר נשאר מחלוקת אם מברכים וכפי שבארנו לעיל, אין מחלוקת הפוסקים מהווה ספק ברכות להקל, אלא כאשר אדם שכח אם ברך ברכה, אז לא יברך מספק. כמו"כ אין כאן בעיה של "אגודות אגודות", כי כפי שהראנו, הרבנות הראשית לא הכריעה בעניין וכל קהילה תנהג כמנהגה. עם זאת, אין להיעשות "אגודות" באותו בית כנסת, אלא כל בית כנסת ינהג כמנהגו. כיום, ברוב בתי הכנסת של הציבור הדתי-לאומי מברכים על ההלל בשחרית, ביום העצמאות וביום ירושלים.

חשוב לי לחזור ולהדגיש כי אינני בא להורות הלכה למעשה, וכי כל אחד ינהג כמנהג אבותיו ומקומו, אלא אני בא להראות את המקורות ולהציג את הדעות השונות, שיכנסו לתודעה של הקורא.

לסיום, על אף כל הדברים הנ"ל עדיין רחוקים אנו מן הגאולה השלמה, אליה אנו מתפללים בכל יום: "שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך", אך עד אז, נדע להודות על נסי ה' ונפלאותיו, ונתפלל כולנו: "אבינו שבשמים, צור ישראל וגואלו, ברך את מדינת ישראל ראשית צמיחת גאולתנו", ויהי רצון, שנזכה לגאולה השלמה במהרה בימינו, אמן!